

Finna-konsortion ohjausryhmän työpaja vision 2025–2028 konkretisoinnista

Aika: keskiviikko 13.3.2024 klo 10–15.00

Paikka: Kansalliskirjaston Auditorio, Yliopistonkatu 1, Helsinki

Osallistujat:

- yli-intendentti Ismo Malinen, Museovirasto
- kirjastonjohtaja Susanna Parikka, Lapin korkeakoulukirjasto
- tietojärjestelmäasiantuntija Minna Kivinen, Kirjasto- ja tietopalvelut, HAMK
- kirjastonjohtaja Johanna Vesterinen, Varastokirjasto (aamupäivä)
- kehittämisspäällikkö Matti Sarmela, Valtakunnalliset kehittämisspalvelut
- palvelupäällikkö Irma Reijonen, Kansalliskirjasto
- amanuenssi Johanna Helin, Kansallisgalleria
- amanuenssi Anna Luhtala, Kansallisgalleria
- amanuenssi Aki Pohjankyrö, HAM Helsingin taidemuseo
- GLAM-koordinaattori Tove Ørsted, OKFI (iltapäivä)
- suunnittelija Hanna Lahdenperä, TSV
- erityisasiantuntija Victor Nyberg, OKM, Lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen osasto
- arkistopäällikkö Elina Selkälä, Yle arkisto (aamupäivä)
- teknologiajohtaja Eetu Mäkelä, FIN-CLARIAH-konsortio
- tietojärjestelmäpäällikkö Nina Hyvönen, Kansalliskirjasto (iltapäivä)

Asiantuntijat:

- tietojärjestelmäpäällikkö Bjarne Beckmann, Kansalliskirjasto
- johtava viestinnän asiantuntija Heidi Mustajoki, Kansalliskirjasto
- johtava käytettävyyssuunnittelija Riitta Peltonen, Kansalliskirjasto
- tietojärjestelmäasiantuntija Asmo Saarikoski, Kansalliskirjasto
- tietojärjestelmäasiantuntija Osma Suominen, Kansalliskirjasto (iltapäivä)
- johtava palvelusuunnittelija Maria Virtanen, Kansalliskirjasto

Raportti tuloksista

Ohjausryhmän työpaja Finnan vision konkretisoinnista järjestettiin tukemaan Finnan kauden 2025–2028 suunnittelua ja tulosneuvotteluvaikeuksia. Työpajassa keskityttiin teemoihin, joihin kaivattiin ohjausryhmän näkemystä ja palautetta: **1) Tunnistautuminen, suositteleva digitalisoituvaa asiakaspalvelua, 2) Mitä nykyaikainen hakeminen ja käyttö edellyttävät metadatalta ja digitaalisilta aineistoilta, 3) Tekoäly.**

Kansalliskirjaston asiantuntijat alustivat teemakokonaisuuksista. Teemoja 1–2 työstettiin ryhmätöinä ja teemaa 3 käsiteltiin fasilitoituna keskusteluna. Alustuksiin liittyvät esittelyt ja muut työpajamateriaalit ovat saatavilla Finnan asiakaswikin [työpajasivulla](#). Tähän raporttiin on koottu teemojen yhteisen käsittelyn keskeiset tulokset ja sisällöt.

Tunnistautuminen, suosittelu ja digitalisoituva asiakaspalvelu

Ryhmätöissä todettiin, että kirjastoissa asiakas tunnistaa itsensä lukuisissa käyttö- ja palvelutilanteissa. Asiakastilaan pääsy voi edellyttää tunnistautumista (esim. omatoimiajat ja erikoislukusali). Samoin sitä vaatii mm. lainausautomaattien, asiakastyöasemien ja tulostuspalveluiden käyttö. Verkkopalveluissa tunnistautumista edellyttää lainojen uusiminen ja varaaminen, lisensoituihin e-aineistoihin pääsy, verkkomaksaminen, arvioiden, muistiinpanojen ja suosikkilistojen laatiminen. Käyttäjät tunnistavat itsensä myös tallentaessaan materiaalia esim. Avointen oppimateriaalien kirjastoon, julkaisuarkistoihin tai tieteelliseen julkaisemiseen tarkoitettuihin alustoihin.

Kirjastoasiakkuutta hallinnoidaan kirjastojärjestelmässä ja asiakkuus osoitetaan yleisimmin fyysisellä tai mobiilissa toimivalla kirjastokortilla. Kirjastojen tarjoamiin palveluihin tunnistaudutaan kuitenkin muillakin menetelmillä, esim. korkeakoulujen HAKA-kirjautumisella. Kaikkien palvelutilanteiden tunnistautumistavat eivät välttämättä ole kirjastojen omissa käsissä. Kuntien yhteisen e-kirjaston tunnistautuminen ja asiakkuus ei ole kytköksissä kirjastojärjestelmään tai -korttiin, vaan käytössä on vahva tunnistautuminen.

Museoiden näyttelykäyntien yhteydessä tunnistetaan lähinnä Museokorttia käyttävät asiakkaat, joiden tietoja hallinnoi Museoliiton omistama yritys. Arkistojen ja museoiden paikan päällä tapahtuvissa kokoelma- ja tutkijapalveluissa henkilötodistusta ei välttämättä vaadita. Joissakin tapauksissa asiakkaan kanssa voidaan tehdä aineistoon liittyviä käyttösitoumuksia tai -sopimuksia. Tutkimuskäyttöön asiakas saattaa saada kokoelmanhallintajärjestelmän käyttöoikeuden.

Ryhmätöihin osallistuneiden mukaan museoiden ja arkistojen tunnistautumista edellyttävä digitaalinen asiakaspalvelu on etenkin pienemmillä toimijoilla vielä vähäistä. Kuva- ja museokauppoja tarjotaan jonkin verran verkkopalveluina, ja Finnassa ja Helsinkikuvia-palvelussa tunnistaudutaan joihinkin toimintoihin. Verkkokauppatoiminnan arvioitiin lisääntyvän tulevaisuudessa. Huomionarvoista on, että Museovirasto on luomassa asiointiportaalia, jossa suunnitellaan käytettävän vahvaa tunnistautumista.

Ryhmätöissä todettiin, että digitaalisia identiteettejä käytetään osallistujien organisaatioissa tai toimialoilla joitain poikkeuksia lukuun ottamatta siten, etteivät identiteetit yhdisty palvelusta toiseen tai ylitä organisaatorajoja. Korkeakoulujen digivisiossa aihepiiri on huomioitu, mutta käsittely on ollut korkeakoululähtöistä. Opetushallituksen ylläpitämään oppijanumerorekisteriin perustuva oppijan identiteetti oli valtaosalle osallistujista uusi asia, jota sitä pidettiin kiinnostavana mm. elämäntapa- ja ajattelun liittyvän potentiaalın näkökulmasta. Tulevaisuutta ajatellen kirjastojen, arkistojen ja museoiden kannalta mielenkiintoisina pidettiin myös mm. Yleisradion esimerkkiä (Yle Tunnus) sekä Museoliiton ja Sanoman käyttäjätietoja.

Yleisesti koettiin, että on hieman epäselvää, missä yhteyksissä arkistojen, kirjastojen ja museoiden identiteetin hallinnan tulevaisuutta tulisi käsitellä. Aihetta pidettiin tärkeänä suosittelun, räätälöidyn asiakaskokemuksen ja ylipäättänsä kilpailukykyisten digitaalisten palveluiden kannalta. Keskusteluissa pohdittiin, tulisiko aihepiiriä nostaa esiin opetus- ja kulttuuriministeriön suuntaan, koska sillä on vahva kytkös laajempiin kansallisiin ratkaisuihin. Finnan roolia käyttäjä- ja identiteetin hallinnan yhteentoimivuuden edistäjänä pidettiin merkittävänä, sillä etenkin pienemmällä organisaatioille ei voi olla aihepiirin edellyttämiä resursseja tai osaamista.

Mitä nykyaikainen hakeminen ja käyttö edellyttävät metadatalta ja digitaalisilta aineistoilta?

Ryhmätöissä pohdittiin metatietoja, digitaalisia objekteja ja FAIR-periaatteiden toteutumista osallistujien toimialoilla. Todettiin, että FAIR on arkistoille, kirjastoille ja museoille käsitteenä kohtalaisen uusi, mutta monet sen sisältämät asiat ovat tuttuja. Metatiedoissa on pitkään mietitty aineiston löytämisen kannalta olennaisia minimitietoja. Kirjastoissa pyritään noudattamaan kuvailustandardeja. Museoilla on luettelointiohjeet ja digitoinnin laadunhallinnan ohjeistus. Arkistot, kirjastot ja museot ovat siirtyneet kuvailussaan pääosin ontologia-sanastojen käyttöön. Käyttöoikeuksien kuvailu ja mahdollisimman avoimet käyttöoikeudet tai lisenssit ovat yleistyneet.

FAIR-periaatteita pidettiin hyvinä tavoitteina, mutta mietittiin myös, onko ns. syvän tason FAIR-arkistoissa, kirjastoissa ja museoissa kaikilta osin mahdollista. Käytännöissä on kirjavuutta, metadatassa on kerrostumia ja laatutason nostaminen ei ole yksinkertaista. Myös digitaalisen haun ulkopuolelle jää yhä aineistoja. Digitaalisten objektien pysyvät tunnisteet ovat ratkaisematon haaste monille organisaatioille. Yhteentoimivuudessa on parannettavaa esim. toimijatietojen osalta. Kirjastoissa metadatalta ja digitaalisia aineistoja saadaan ja hankitaan paljon kolmansilta osapuolilta, jolloin FAIR-periaatteiden toteutumiseen voi olla vaikea vaikuttaa.

Finnan roolina metatietojen ja digitaalisten aineistojen laatuksymyksissä nähtiin suositusten ja ohjeistusten, ei niinkään ehdottaminen vaatimusten, antaminen. Nähtiin, että Finnassa tulisi voida myös konkreettisesti osoittaa, mitä hyvällä laadulla saadaan aikaan: mitä hyötyjä esim. linkitetty data tuo käyttöliittymään ja käyttäjälle.

Finna-konsortiossa olisi hyvä miettiä digitaalisten objektien laatutasoon liittyviä tavoitteita, mutta pitää mielessä myös realiteetit ja se, ettei tavoitteita välttämättä olisi mielekäästä soveltaa takautuvasti. Finnan kriteeristö toisi selkänöjää paitsi Finna-organisaatioiden omaan työhön myös erilaisten kehityskohteiden kommunikointiin järjestelmätoimittajille. Digitaalisiin objekteihin ja mediapalvelimiin liittyen nostettiin esiin, että keskitetty palvelinratkaisu voisi lopulta olla kustannustehokkaampi ja toimintavarmempi malli kuin hajautetut palvelimet. Pohdittiin, olisiko asiaan syytä palata esim. Digime-kokonaisarkkitehtuurityössä.

Aineistojen kattavasta tarjonnasta Finnan kautta todettiin, että yhtenä tavoitteena voitaisiin pitää sitä, että kaikista arkistojen, kirjastojen ja museoiden aineistoista olisi edes kokoelmatason tieto Finnassa. Läpinäkyvyys kattavuudessa olisi tärkeää: organisaatiokohtaisesti olisi hyvä

pystyä kertomaan, mitä on digitoitu ja mitä ei, tai mitä on tuotu Finnaan ja mitä ei ja löytyykö aineistoa mahdollisesti jostakin muusta palvelusta.

Tekoäly

Alustuksissa esitellyistä tekoälykokeiluista todettiin keskustelussa, että suunta on oikea. Pidettiin hyvä, että kokeiluja tehdään Finnassa. Erityisesti hakuavustimen avulla saataisiin Finna vastaamaan hakutapaa, johon suurin osa ihmisistä on tottunut. Harva jaksaa käyttää monimutkaisia rajaimia, joskin hyvien promptienkin tekeminen vaatii harjaantumista. Hakuavustinta pidettiin kokeiluideoista lupaavimpana senkin vuoksi, että se kohdistuu Finnan kaikkiin aineistoihin. Muut kokeilut toimisivat protoina tietyn tyyppisten digitaalisten objektien hakuihin.

Kuvahakukokeilua pidettiin myös kiinnostavana, sillä se helpottaisi kuvien löytämistä silloinkin, kun metadata on suppeaa. Kuvien tunnistaminen haun yhteydessä voisi vaikuttaa myös metadatakäytäntöihin: missä määrin metadataa on järkevää tuottaa manuaalisesti. Myös tällaisista kysymyksistä kannattaa varautua keskustelemaan laajasti. Kokeiluna kuvahaussa kannattaisi lähteä liikkeelle suhteellisen pienillä aineistomäärillä.

Sekä kuvahaulla että kokotekstejä hyödyntävällä vastausbotilla on kansainvälisiä esikuvia. Norjan Nasjonalmuseet on julkaisut oman, englanniksi toimivan kuvahakuprototon. Vastausbotti-idea puolestaan on soveltanut Luxemburgin Kansalliskirjasto digitaalisille sanomalehdille. Kokoteksteihin liittyvien ratkaisujen kanssa etenemistä Finnassa todennäköisesti jarruttaa se, ettei kokotekstejä ole valmiiksi laajasti Finnassa.

Keskustelussa tuotiin esiin se, että tekoälyyn ja esimerkiksi tiedonlouhintaan liittyvä lainsäädäntö ei ole pysynyt teknologisen kehityksen tahdissa, mistä syystä voidaan joutua jossain määrin toimimaan harmaalla alueella. Läpinäkyvyyden vuoksi tulisi käyttää ratkaisuja, jotka on dokumentoitu avoimesti. Juridisten kysymysten lisäksi esim. kuvahakuun voi liittyä myös eettistä problematiikkaa.

Finnalla on intressi tehdä kaikki kolme ideoitua tekoälykokeilua ja miettiä, minkä kanssa voisi edetä julkisempaan protoon. Hakuavustin on kokeiluista teknologiselta vaativuudeltaan matalimmalla roikkuva hedelmä. Tuloskausineuvottelut vaikuttavat siihen, miten voidaan resurssien puolesta edetä. Tämän rinnalla toki pohditaan rahoituksen hakemista muualtakin.